

**Стојан Караџић, ЊЕГОШ, ДРОБЊАЧКИ ЗАВЈЕРНИЦИ И СМАИЛ-АГА ЧЕНГИЋ,
"Стручна књига" Београд, 1997.**

Стојан Караџић је после завршетка студија читав радни вијек провео на руководећим положајима у нашој земљи (четири године предсједник Среског суда у Жабљаку, затим три године на руководећим радним мјестима у Жељезари Никшић, после тога одлази у царинску службу у Београд, гдје се последњих двадесет година налази на дужности помоћника директора Савезне управе царина на којој је пензионисан).

До сада је објавио на десетине стручних радова из области царинског, девизног и спољно-трговинског система.

Посебно је запажена његова активност на проучавању прошлости родног Дробњака. За последње три године објавио је три књиге што представља ријеткост и подвиг: "Дробњак, дробњачке породице и њихово поријекло", "Вук и лоза Караџића" и она најновија "Његош, дробњачки завјереници и Смаил-ага Ченгић". Значај овог његовог подухвата је већи кад знамо да о прошлости Дробњака има мало написаних радова. Караџићева активност на овом плану треба да подстакне и друге, нарочито научне раднике Дурмиторског краја, на проучавање наше прошлости.

"Дробњак је извор најочуванијих вриједности, вуковске и цвијићевске традиције, коријен и расадник бројних породица, расељених по свим српским земљама, колијевка нашега језика, најприснијег човјековог духовног завичаја", написа у предговору ове књиге Миленко Жугић. Турци нијесу могли да поднесу непослушност племена, због чега су херцеговачке паше и настојале да на силу приволе Дробњаке на послушност. У свим тим походима они су разорили и пустошили Дробњаке али нијесу могле угушити дух дробњачког народа. Зато је од стране Турака стално појачан притисак. Предузимани су походи да силом прикупе данак од народа. На овом подручју Турци се никад нијесу могли одомаћити, подићи своја станишта и сакралне објекте. Дробњак је према томе био тврд орах и горак плијен за турске освајаче. Дробњак је подносио велике жртве, девет пута је у својој историји "паљен, разаран и уништаван". О томе и таквом

Дробњаку пише Стојан Караџић у овој књизи, упорни истраживач историјских догађаја и поријекла породица. У ствари, књига је приказ само једног, свакако најзбудљивијег поглавља у историји Дробњака.

Стојан Караџић нема квалификативне референце и титулу научног радника из области историјских наука, али се објављеним радовима доказао као солидан зналац прошлости, првенствено свог и угледног дробњачког племена.

У свој истраживачки рад сваки посленик уноси личну ноту. Не може се од њега захтијевати савремено познавање и примјена комплетне научне апаратуре. Од њега се очекује да, као добар зналац дробњачке прошлости, непристрасно, на свој начин изложи сопствено поимање збивања и чињеница које обрађује. Он то ради заиста ваљано, саопштава читким стилем, маштовитом и богатом реченицом, а што је његова ријеч понекад и одсјетно унесена - то је производ његовог литерарног дојма дробњачке природе.

Караџић приповиједа историју Дробњака од Карађорђева устанка (1804) до Његошеве смрти (1851). Ово није историографско казивање, већ приповиједање наглашеног литерарног дара. За вријеме које Караџић обрађује, како смо већ истакли, Дробњак је девет пута паљен, разаран, уништаван и раскућиван. Караџић се са гледишта историографског саопштења придржава одавно познатих и провјерених чињеница, а са своје литерарне стране историјско је право да се стриктно не придржава хронологије збивања, да се понекад понесе у казивању. Чини нам се да се Караџић, припадник угледног дробњачког братства, није у овој књизи уочљиво надгорњавао над осталим познатим кућама - како је то сопствено племенском човјеку. Он је истакао предводничку улогу војводе Шуја Караџића и Новице Церовића, али није мимоишао да помене и друге угледне дробњачке људе тог времена.

Понесен својим литерарним представљањем панораме ратничких сукоба и збивања у Дробњаку у првој половини XIX вијека, Караџић је своје штиво прожео књижевним слободама и игром с позиције појединих догађаја. Он емотивно пише о односима Шуја Караџића и Новице Церовића, високом степену међусобног повјерења, а нарочито топло о сарадњи Новице Церовића са Његошем и његовој осветничкој мисли.

Караџић користи сву познату литературу, легенде и бројне књижевне радове. Има овдје и романтичног узлета, патетике и емотивности - што не одговара строгом научном казивању, али то не умањује интересантност казивања. Понесен патриотизмом и легендом, аутор себи дозвољава и понешто слободе и довијања за књижевно уобличавање - што је својствено свим књижевним обрадама прошлости. Аутор наглашава да је овај

спетакуларни догађај, један од најзначајнијих у првој половини XIX вијека, остао у самој историјској науци и литератури недовољно истражен и представљен, и поред чињенице да су многи великани књижевне ријечи, попут Ивана Мажуранића, указали на велики значај овог знаменитог догађаја, који је будио наде Јужних Словена, за заједничку борбу јужнословенских народа против османске окупације и са својим устаничким акцијама освјетљавали пут слободе која је морала доћи.

Карацић је сам догађај, узроке и посљедице које су га пратиле, чини се по први пут приказао на начин који освјетљава многе интересантне детаље везане за овај догађај. Он то чини и уз коришћење бројних литерарних детаља, који се непосредно дотичу самог догађаја. Овај знаменити догађај у историјској и књижевној тематици дотицао је више узгредно и више у поводу казивања о неком истакнутом учеснику овог догађаја него о самом догађају, који је захтијевао један шири приказ који би ближе освјетлило учешће бројних субјекта са ширег дробњачког ускочког и морачког подручја, који су у једној сложеној и синхронизованој акцији допринијели успјешном извођењу овог знаменитог догађаја. А то је аутор, чини се, умногоме успио овим својим записима који ће, надамо се, више заинтересовати наше историјске посленике за ове историјске догађаје.

Морамо истаћи да аутор Карацић приказује нека књижевна имена која су се бавили Смаил-агом Ченгићем, посебно Ивана Мажуранића и његово дјело "Смрт Смаил-аге Ченгића". Врло је интересантно запажање да је аутор овог спјева описао методе мучења и страве потлачене раје не само у Гацку, Херцеговини, Дробњаку и Мљетачку, гдје је Смаил-ага и погинуо, већ је практично кроз ово ремек дјело описао и цио систем и начин владања Османлија на словенском југу.

Мислима да је ово запажање аутора за историчаре врло интересантно, и чини се да је аутор на овај начин историчарима и књижевницима хтио скренути пажњу на потребу даљег истраживања ових занимљивих догађаја на подручју Дробњака и Црне Горе.

Писац је, иначе, централно мјесто у свом раду, разумљиво, дао самом чину убиства Смаил-аге. У црногорској средини су знали за Смаил-агу, сматрајући га великим јунаком. Вук Карацић на једном мјесту пише да је Смаил-ага "један од првих јунака у Турском царству". Немилосрдни зулумћар прослављен је у ратовима по Мореји, Арабији и Курдистану. Мажуранићево дјело "Смрт Смаил-аге Ченгића" оставило је дубоког трага у освјетљавању његове личности, у историји и народној поезији, литератури. Нарочито је упечатљив харач у којем се Смаил-агина суровост и злочиначка активност против побуњеничке раје приказује на начин који

не оставља никакве дилеме о његовим недјелима и његовом нечовјештву. Све те злочине које је Смаил-ага чинио као да је надвладала нека страшна мржња према Црној Гори и Црногорцима. Стално је Смаил-ага понављао у себи "ако ме смрт не уграби уништићу Црну Гору, за њу док је нашег царства неће бити мјеста под сунцем". Волио је Дурмитор, Дробњак, осјећао је његов јуначки дах, те му је то било најмилије власништво. Он је био задојен мржњом за све што је словенско и православно. Суровост и чиновни његових злодјела били су нарочито уткани у његов осјећај мржње према Дробњаку, Црној Гори и Црногорцима. Мажуранић Ченгића кроз читав спјев приказује као садисту који се свети нејакима, као силедију који се не понаша нимало јуначки у тренутку када је из окршаја хтио да побјегне на коњу. Отуда је његова нејуначка смрт само логичан завршетак његовог живота.

Чињеница је да у Дробњаку има толико верзија о чину убиства колико је братстава у њему. Тај браственички субјективизам и отимање о заслуге је било и логично. Караџић излаже многе верзије о убиству, али је истакао да је убиство заједничко дјело завјереника а нека легенда и даље живи и нека буде надгорњавања око заслуга.

Караџић с поштовањем наводи драгоцене податке аутора који су прије њега писали о овом догађају, предања и народну пјесму, анализира Мажуранићев еп и настоји да допринесе свестранијем освјетљавању догађаја и одређивању његове улоге и мјеста, не само у историји југословенских народа.

Да закључимо, књига Стојана Караџића није ни историја ни хроника Дробњака, већ својеврсно штиво, вјешто написано и интересантно као историјска приповјест, казивање о једном периоду дробњачке прошлости, добар допринос њеном укупном сагледавању. Увјерени смо да ће се ова књига са великом пажњом читати на задовољство свих који се интересују за прошлост Дробњака.

Проф. др Томислав Жугић